

MONOGRAFIA O MARXISTICKO-LENINSKEJ FILOZOFII
V ČSR (1918—1938)

Považujeme za správne a veľmi užitočné, ak sa v posledných rokoch čím ďalej tým viac a intenzívnejšie začínajú z rozličných stránok skúmať nielen dávne, ale predovšetkým novšie a najnovšie dejiny našich národov. Takáto práca, ak je dostatočne hlboká a teoreticky dobre založená, je prínosom nielen pre samu históriu, ale výdatne napomáha súčasné potreby ideologickej práce.

Niektoré odvetvia našej vedy, predovšetkým sama všeobecná história a po nej najmä literárni vedci a historici, zaznamenali v posledných rokoch v tomto smere už celý rad pozoruhodných výsledkov v niektorých monografiách, statiach, štúdiách, článkoch, ba i v rozsiahlych syntetických prácach. Filozofi v porovnaní k nim, v Čechách i na Slovensku, v tejto dôležitej práci o niekoľko rokov zaostali. I keď sa, pravda, nedá povedať, že sa v spracúvaní dejín nášho filozofického myslenia dosiaľ nič nevykonalo, predsa len k plánovitému a sústavnejšiemu monografickému výskumu dejín slovenskej a českej filozofie prikrčili niekoľkí historici filozofie fakticky nedávno. Každú novú prácu zaoberajúcu sa touto problematikou treba preto osobitne privítať, kriticky ju posúdiť a zhodnotiť, aby sa mohla stať stupňom k ďalšiemu bádaniu.

Práca Slavomila Strohosa *Marxisticko-leninská filozofie v Československu medzi dvoma svetovými vojkami*¹ má zameranie, ktoré si zaslúži dôkladnejšiu pozornosť. Na túto tému už síce jestvuje niekoľko štú-

dií, sám Strohoss Ivanom Dubským uverejnili pred niekoľkými rokmi časopi-seckú štúdiu *Marxistická filozofie v českých zemích* v zborníku *Filozofie v dejinách českého národa*,² i na Slovensku jestvuje z tohto obdobia niekoľko statí, ako napríklad Martinkova a Kockova stať v *Kapitolách z dejín slovenskej filozofie*, avšak v monografickej úprave je táto Strohsova knižka prvým sústavnejším pokusom o osvetlenie vývinu marxistického filozofického myslenia v rokoch 1918—1938 v Československu. Už preto si treba podiskutovať o jej kladoch a nedostatkoch.

Hoci má knižka vyše 200 strán, predsa ju autor v úvode celkom trيزvo a primerane považuje „pouze za nahlédnutí do filozofického života dvaciatych a tricitých let dvacátého stoloiti“ v Československu. Je to skrátka prvá, a teda zďaleka nie uzavretá štúdia, ktorá by mohla vyčerpávacím spôsobom osvetliť celú túto zložitú problematiku. Sl. Strohoss si v nej vytýčil úlohu sledovať jeden z momentů ideologickej prípravy revolúcie — formovanie a rozvoj marxistického filozofického myslenia v kapitalistickom Československu. Nemôžno pochybovať o tom, a pramenný materiál v uvedenej knihe to dostatočne dokazuje, že práve tento „moment“ nehral v ideologickej príprave revolúcie podradnú, ale primárnu úlohu.

Určitou — hoci, ako ukazujú skúsenosti aj iných autorov, nie celkom jednoznačnou — výhodou bola pre Strohosa skutočnosť, že sa mohol vo svojom výskume opierať nielen o písomný pramenný materiál roztrúsený v knihách a časopisoch, ale že mu

¹ Vydalo Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1962, str. 233. Vedecký redaktor doc. dr. Jindřich Srovnal, recenzent dr. Ivan Dubský.

² Vydala ČSAV, Praha 1959.

v mnohých otázkach mohli medzery doplniť aj viacerí žijúci účastníci triednych ideologických bojov, ktorí u nás dlhé roky prebojovali marxistickú filozofickú orientáciu a zaslúžili sa o jej rozvoj. Je správne, že ich autor hneď v úvode knižky spomína.

Samotnú knihu rozdelil Sl. Strohs na dve hlavné časti, ktoré ďalej rozčlenil na niekoľko kapitol. V prvej časti rozoberá *Hlavní tendence ve vývoji světové filosofie ve dvacátých a třicátých letech dvacátého století*. Druhú časť, ktorá sa zaoberá už priamo filozofickým vývojom a bojom v Československu, nazval autor *Obrat ve vývoji české a slovenské filosofie — konstituování marxisticko-leninské filosofie v Československu*.

Strohs začína svoju knihu stručnou charakteristikou buržoáznej filozofie dvadsiatych a tridsiatych rokov tohto storočia. Osvetľuje súvislosť a vzťah našej a svetovej filozofie v tomto období. Stručne povedané snaží sa vystihnúť a zistiť „ducha doby“ (Geistige Situation der Zeit, ako doslovne píše).

V prvej kapitole tejto časti nazvanej *Situace v buržoazní filosofii* sa hneď na začiatku usiluje vyvrátiť zakorenenú a opakujúcu sa predstavu, akoby nebolo možné „pristoupit vážně k vědecké analýze přítomné chvíle... a psát její dějiny“. Zaujímavým spôsobom rozoberá príčiny rozmožnenia vrstvy intelektuálov v modernej kapitalistickej spoločnosti a osobitne si všima najmä tých, čo „robia“ buržoázii ideológiu a podľa Marxa si „za hlavný prameň obživy zvolili vytváranie a rozvíjanie ilúzie tejto triedy o sebe samej“. Autor vychádza pritom, na základe Leninovej analýzy imperialismu, z faktu, že „dvacáté stololetí je... mnohem více a hlouběji novým stoletím, než jak vyjadřuje nová číslovka, kterou je označeno“.

V týchto riadkoch knihy zaujme čitateľa, okrem iného, Strohsova pochybnosť, či je označenie „druhá priemyslová revolúcia“, ktoré sa obvykle spája s týmto obdobím, primerané a obsahove správne. Na-

vodzuje myšlienku, že ak prvá priemyslová revolúcia bola skutočne spojená so spoločenskou protifeudálnou premenou (revolúciou), druhá, i keď „činí existenciu kapitalizmu ve stadiu imperialismu zcela problematickou“, predsa len slúži bezprostredne kapitalistickému spoločenskému poriadku. Vari preto nepreberá Strohs pre toto obdobie zaužívaný pojem „druhá priemyslová revolúcia“, ale označuje tento proces — trochu problematický — ako „umocněný technický rozvoj“, čo však tiež nie je celkom presné označenie, najmä preto, lebo zahrňuje viac-menej iba kvantitatívnu stránku vecí.

Autor rozoberá vplyv taylorizmu a fordizmu, ktoré prispeli k prekonaniu predchádzajúcej európskej priemyselnej hegemonie a v buržoáznom svete viedli k nastoleniu éry amerikanizmu. Opisuju rozvoj prírodných a technických vied, zaoberá sa známou „krízou prírodných vied“ na prelome 19. a 20. storočia. Priamo vymenúva najdôležitejšie objavy, ktoré majú obrovský vplyv nielen na rozvoj samotných týchto vied, ale aj na rozvoj spoločnosti a filozofického myslenia. Ukazuje, ako prevratné udalosti vo výrobe, vo vede a v spoločnosti našli v podmienkach kapitalistického antagonizmu svoj špecifický odraz vo filozofii. Nie však len pasívny „odraz“, ale istež aj mnohý spolutvorný podnet. Sl. Strohs konkrétne v tejto časti svojej práce demonštruje, ako starý mechanický a živelný materializmus nestačil prírodovedcom osvetliť nové javy (otrasenie výlučného a nepochybného postavenia Newtonovej mechaniky a euklidovskej geometrie, prenikanie z makrokozmu do mikrokozmu atď.). Dialektický materializmus zväčša nepoznali, neovládali a vedome nepoužívali. Objasňuje, ako táto situácia „zvedla veľkou vlnu idealizmu“. Bol to však iný idealizmus ako predtým. Na príkladoch a faktoch ukazuje autor, že až do tzv. „krízy prírodovedy“ mal u skutočných vedcov prevahu príklon k mechanickému materializmu. Idealizmus, ktorý mal dovtedy zväčša fideistickú podobu, nemohol byť pre nich príťažlivý. Zrazu sa

však, práve v súvislosti s novou etapou rozvoja prírodných vied, začal masovo objavovať a šíriť nový druh „vedeckého“ idealizmu. Strohs si pri rozširovaní tohto subjektívneho idealizmu všima najmä úlohu a vplyv francúzskeho neokriticizmu, reprezentovaného Ch. Renouvierom a O. Hamelinom, ďalej E. Boutrouxom, P. Duhemom a najmä H. Poincaréom, potom úlohu novokantovstva v jeho marburgskej škole kritizujúcej Kanta sprava. Opisuje situáciu, v ktorej sami prírodovedci (medzi ktorými mal kedysi materializmus — ako sme už uviedli — najpevnejšie korene), teraz priamo, resp. nepriamo „pochovávali materializmus“. Opisuje vznik neorealizmu, empiriokriticizmu, neopozitivismu a novej fázy rozvoja matematickej logiky spojenej s menom B. Russella a A. Whiteheada.

Ďalej načrtáva autor vznik a vývoj novodobého iracionalizmu v jeho základných podobách a historických vlnách: v pragmatizme, bergsonizme a fenomenalizme, ktorý sa neskôr rozšíril v podobe Heideggerovho existencializmu. Osobitne si z nich všima najmä bergsonizmu, usilujúc sa osvetliť nevidané tempo a šírku jeho vplyvu. Zaujímavé (neskôr aj z politického hľadiska pri rozširovaní rasizmu a fašizmu) sú Strohsove porovnania Bergsona s Freudom i pripomenutie faktu, že kým „tretia ríša“ páčila Freudove knihy na hraniciach, Bergsonovi ponúkol Hitler kolaboráciu — hoci on ju neprijal. Nakoniec autor ukazuje, ako tieto duchovné zmätky ústili do novotonizmu.

Celá táto kapitola umožňuje, najmä neoboznámenému čitateľovi, urobiť si stručnú predstavu o svetovej buržoáznej filozofii na začiatku dvadsiateho storočia. V závere kapitoly zhrňa autor jej najpodstatnejšie znaky. Špecifikuje a v bodoch charakterizuje pritom najmä dvadsiate a tridsiate roky — ktorými sa v druhej časti knihy konkrétne zaoberá u nás v Československu.

Možno si položiť otázku, či táto kapitola a celá prvá časť nie je v takomto rozsahu (najmä ak musí nevyhnutne

obsahovať príznaky kompilácie) pre túto monografiu zbytočná. Ukazuje sa, že nie je. Isteže možno diskutovať o jej rozsahu a mnohých zjednodušujúcich tézach, avšak vcelku by bolo možné bez nej ťažko pochopiť situáciu, ktorú si autor vytýčil na preskúmanie ako hlavnú tému a jadro svojej práce.

Toto konštatovanie sa čiastočne týka aj nasledujúcej kapitoly knihy *Leninská etapa marxistickej filozofie*. Je to tiež len prípravná, avšak dôležitá kapitola knihy. Z ideového hľadiska je koncipovaná ako filozofický protiklad prvej kapitoly. Z jej pozoruhodnejších myšlienok treba si na prvom mieste všimnúť autorove poukazy na to, že vo vývoji marxistickej filozofie skutočne jestvuje a vyníma sa leninská etapa. Strohs — opierajúc sa aj o výskumy iných autorov — načrtáva a zhrňa jej základné znaky. Dokazuje, že „leninská etapa je obnovením a súčasne rozvinutím revolučnej podstaty Marxovy filozofie“. Táto charakteristika, ďalej rozvinutá a doložená, je správna najmä preto, lebo vidí nové momenty (ktoré Strohs aj podrobnejšie rozvádza) a pritom nezabúda na kontinuitu vo vývoji marxistickej filozofie. Neodtrháva Lenina od predchádzajúceho vývinu. Vysoko vyzdvihuje jeho význam, vidí novú situáciu, rozoznáva Leninove obohatenie marxistického myslenia, neoddeľuje však jeho dielo metafyzicky od minulosti. K problematickejšim a slabšie osvetleným miestam tejto časti knihy patrí, podľa mňa, predovšetkým nepremyslené osvetľovanie príčin tzv. „krízy prírodovedy“. Viacero miest v tejto knihe robí na čitateľa dojem, že autor všetku vinu za túto tzv. „krízu“ — a to niekde dokonca i pomocou Leninových citátov — zvaľuje akoby na prírodovedu. Vznieva to potom niekde skoro tak, akoby obrovské a ďalekosiahle objavy, t. j. fakticky nevidaný pokrok v prírodovede bol otvoril cestu k idealizmu. V skutočnosti je to práve podľa Leninových diel otázka oveľa zložitejšia, diferencovanejšia, dialekticky z mnohých stránok protirečivá a nemožno v nej, isteže, zanedbať úlohu a vplyv me-

chanického materializmu (ktorý autor právom spomína a ktorý sa tu dostal dôkladne do závozu), nemožno však pri skúmaní tejto otázky zanedbať najmä zakorenené a v novej podobe sa objavujúce tradície idealizmu, v tom aj subjektívneho idealizmu, ktorý ani v tejto dobe nevznikol len z novej situácie v prírodovede, bez svojich ideových predchodcov a vplyvov z historickej minulosti.

Príazlivým spôsobom opisuje Sl. Strohs zápas o Leninovo filozofické dedičstvo v Sovietskom sväze v dvadsiatych a tridsiatych rokoch. Na začiatku krátko spomína „filozofujúcu skupinu“ na čele s Mininom a Boričevským, ktorá vo svojom vulgárnom scientizme „rozriešila“ v boji proti ruskej buržoáznej filozofickej inteligencii pomer vedy a filozofie tak, že uznala len hodnotu vedy a hodiac „filozofiu cez palubu“ prehlásila ju „za buržoázny produkt“. Bližšiu pozornosť venuje však Strohs hlavným tendenciám v sovietskej filozofii dvadsiatych a tridsiatych rokov: mechanickému materializmu, Deborinovej škole a tzv. boju na dva fronty. Pripomína, ako sa vtedy známa Bucharinova Teória historického materializmu stala priamo „bibliou mechanického materializmu“. Súčasne však ukazuje, ako dochádzalo k trockistickým pokusom zneužívať Deborinovu školu a ako vznikajúci a rozrastajúci sa kult Stalinovej osobnosti pôsobil na známy „boj na dva fronty“.

Tieto časti knihy si kladú za cieľ načrtnúť, ako zložito sa aj v Sovietskom sväze prebojoval leninizmus, ako sa Leninov obrovský prínos k rozvoju dialektického materializmu protirečivo a neľahko odkrýval a fakticky sa vo svojej podstate znova plnšie pochopil a uplatnil až po XX. sjazde KSSS.

V prvom desaťročí existencie SSSR sa po Leninovej smrti prejavoval vo filozofii — ako pripomína autor — najmä silný vplyv mechanického a vulgárneho materializmu.³ Cez celé jedno desaťročie prebiehal

³ Zaujímavé z tohto hľadiska je porovnať situáciu u nás po víťazstve socialistickej revo-

ostry spor mechanistov a Deborinovej školy, ku ktorej patrila väčšina vedúcich pracovníkov Inštitútu červenej profesúry a Ústavu Marxa — Engelsa — Lenina, vedeného Rjazanovom a neskôr Adorackým. Mechanický materializmus mal zasa oporu u prírodovedcov, a to i u takých významných, ako Stepanov, Timirjazev ml. a čiastočne aj zásluhou staršej prírodovedeckej materialistickej tradície „pohybujúcej sa na hraniciach mechanického a dialektického materializmu“, ku ktorej patrila Bechtereova reflexológia a spočiatku aj dielo I. P. Pavlova.

Sl. Strohs napriek kritickým výhradám oceňuje pozitívny význam Deborinovej školy, ktorá podľa neho „mela mnohem bližšie k jadrú marxisticko-leninské filozofie, k materialistickej dialektice i k uskutočňovaniu Leninova filozofického programu“ ako mechanisti. Súčasne spomína aj význam Stalínových záverov obsiahnutých v prácach *O základoch leninizmu* (1924) a *K otázkam leninizmu* (1926), a najmä jeho referát na XVI. sjazde KSSS, ktorý sa stal potom východiskom kritiky idealistických tendencií Deborinovej školy.

Po týchto otázkach načrtáva Strohs medzi inými platnosť leninizmu, vplyv Leninovej filozofie za hranicami sovietskeho Ruska. Ako na predchádzajúcich stranách knihy, aj tu preukázal svoju značnú rozhľadenosť po literatúre i schopnosť využívať a spracovať pramene.⁴ Stručne načrtáva vývin marxistickej filozofie po Veľkej októbrovej revolúcii vo svete. Osobitne

lúcie. Najmä na Slovensku sa dá po Februári 1948 plasticky pozorovať, ako sa v súvislosti s náhlým masovým rozšírením materializmu vo vedomí ľudí, ktorí boli predtým zväčša v zajatí alebo pod vplyvom idealizmu, objavilo nebezpečenstvo mechanického nazierania na problémy a javy. Mechanický materializmus, hoci bol už dávno vedecky prekonaný, objavuje sa za určitej historickej spoločenskej situácie znova v teórii i praxi.

⁴ V texte používa však aj hmlisté a nejednoznačné termíny, ako napr. „novodobá podoba marxizmu“ bez bližšieho osvetlenia, čo sa pod ňou myslí.

si pritom všima najmä Bulharsko, Maďarsko, Nemecko a Taliansko. Nájde tu však aj zmienky o Francúzsku, USA, Poľsku, Anglicku a charakteristické črty rozvíjajúceho sa marxistického myslenia v Číne, obsiahnuté najmä v prácach Mao-Ce-tunga.

Táto záverečná časť kapitoly pôsobí však — na rozdiel od predošej — dosť rozháraným dojmom. Na jednej strane je útržkovitá a súčasne rozvláčna. Rozoberať takto problematiku bolo — aj napriek tomu, čo sme už povedali v úvode — predsa len vari zbytočné. Čitateľ sa veľa objavného nedozvie, miesto a čas mu to však zaberá. Viaceré miesta, napríklad časť o vývine marxizmu v Taliansku je zafažená citátmi z Gramscioho diel a iných prameňov, čo je pri takomto prístupe k práci celkom pochopiteľné, lebo autor, keďže nemôže všetko poznať sám, musí sa opierať o citáty a výskumy iných.

*

Ťažiskom a jadrom Strohsovej knihy je jej druhá časť nazvaná *Obrat v vývoji českej a slovenskej filozofie — konstituovanie marxisticko-leninské filozofie v Československu*, ktorá aj z hľadiska rozsahu zaberá takmer dve tretiny nie celkom rovnomerne rozloženého textu.

Táto časť má štyri kapitoly. Prvá z nich sa zapodieva „změnami v profilu československej buržoaznej filozofie“. Hneď na začiatku v nej autor pre nás zaujímavým, avšak, žiaľ, dostatočne nepodloženým spôsobom tvrdí, že „z oboch našich kultúr je česká složitější, ačkoliv v ní nebyl bohatě rozvinutý filozofický život, jaký se objevoval v zemích s klasickou filozofickou tradicí a jemuž byla bližší slovenská filozofie“ (str. 64). Pričom nedoložená je najmä posledná, nami podčiarknutá, časť tejto tézy.

Výskum v tejto časti monografie začína Strohs kritickou analýzou Masaryka, opierajúc sa o bohaté výsledky iných našich autorov, najmä o dôkladné štúdie Radovana Richtu. Ďalej sa dostáva k rozboru diela Františka Krejčího, tohto „nejvýznamnejšieho filozofa v období československého kapitalizmu“, ktorého „samostatná a v

mnohém originální interpretace pozitivistické filozofie... nabyla velkého významu“. Strohs ukazuje Krejčího ako horlivého voľnomyšlienára a antiklerikála, vzdvihujúceho najmä jeho sústavnú kritiku Masarykovej náboženskej zhovievavosti, jeho ohraničený demokratizmus a sústavný radikalizmus, predstavuje ho ako aktívneho verejného činiteľa, ktorý bol, zrejme so značnou dávkou utopizmu, zapálený za svoj „český socializmus“ a nakoniec kruto sklamaný spoločensko-politickým životom predmníchovskej republiky. Strohs zaraďuje Fr. Krejčího po boku Šaldu k tým veľkým postavám českej kultúry, ktoré nakoniec, i keď nikdy nedospeli k proletárskemu demokratizmu, boli k nemu v mnohých ohľadoch blízko.

Stretneme sa tu, pochopiteľne, aj s menami iných filozofov príbuznej orientácie, najmä s „veľkou trojicou profesorů“, ktorú tvorili s Krejčím Čáda a Drtina ako zakladatelia prvého filozofického časopisu s pozitivistickou orientáciou Česká mysl, a ďalej s Josefom Králom a Josefom Tvrđým i E. Chalupným, A. Bláhom, O. Chlupom atď.

V ďalších riadkoch autor zdôrazňuje, ako Emanuel Rádl a J. B. Kozák uskutočňujú v českej buržoaznej filozofii prechod od pozitivizmu k novému teizmu. Nemôžu však opustiť reálne jestvujúci svet. Preto vyznávajú aj tzv. „praktickú filozofiu“, najmä Rádl, ktorý bol mimoriadne aktívny buržoazny publicista. Strohs ho právom „pres některé pokrokové momenty“ predstavuje ako reakčného filozofa, ktorý sa ako „nikdo jiný z českých filozofů... angažoval pro zájmy „státotvorné“ československé buržoazie“.⁵

V ďalšom texte hovorí Strohs o antipositivistickom reakčnom prúde v českej bur-

⁵ Jeho reakčný vplyv zasahoval, ako sme sa mohli ľahko presvedčiť, i na Slovensko, a to ešte aj po Rádlovej smrti, po oslobodení. Dokonca aj takou blúznivo mystickou knihou, ako bolo jeho posledné dielo, napísané takrečeno na smrteľnej posteli a nazvané *Útěcha z filozofie*.

žoznej filozofii, ktorý sa vyznačoval zjavným iracionalizmom, intuitivizmom a prispôbenou metafyzikou. Píše o jej českom nestorovi Fr. Marešovi a jeho nasledovníkoch K. Vorovkovi, Vl. Hoppeovi, Ferd. Pelikánovi, T. Trnkovi, ktorí nelenže sa ostro stretali s pozitivizmom, ale stavajúc sa do pózy „jediného spoehliého obránce filozofického idealizmu“ vyhlasovali pozitivizmus za materializmus.⁶ Vorovka a Pelikán z nich dospievajú k personalizmu. Mareš dospel nakoniec so svojím mysticismom a rasizmom k fašistickej „Vlajke“ a, pravdaže, k útokom na marxizmus, vyjadreným najmä v jeho neslávnom hanopise *Dialektický materializmus (Filosofie Leninova)*, vydanom r. 1936.⁷

Okrem intuitivistov spomína Strohs aj iné antipozitivistické školy. Napríklad právnu školu, ktorú vytvorili F. Weyr a Jar. Kallab, ďalej príslušníkov tzv. Pražského filozofického krúžku, ku ktorému patrili ideové rôzne sa vyvíjajúci, avšak antifašisticky spoločne zameraní filozofi, ako E. Utitz, J. B. Kozák, ale i J. Patočka, L. Rieger, J. Navrátil a z ktorých viacerí, napríklad Utitz a Rieger, dospeli zložitou cestou nakoniec k pochopeniu marxizmu.

Osobitné miesto vymedzuje S. Strohs v prvej polovici dvadsiateho storočia dejín českej filozofie Ladislavovi Klímovi, opisujúc ho v súlade s jeho životom a dielom ako extravagantného individualistu a „subjektívneho idealistu“, ktorý však vyslovo-

⁶ Na Slovensku propagovali ich filozofiu a činnosť v rokoch 1943–1948 prívrženci Losského intuitívneho realizmu.

⁷ Na druhej strane Sl. Strohs pripomína, ako vedel intuitivizmus odkryť a využiť slabiny pozitivizmu, čo možno vo veľmi plastickej podobe znova pozorovať aj v dejinách filozofie na Slovensku, najmä v známom spore intuitívnych realistov Losského a Diešku proti predstaviteľom tzv. „kritického realizmu“, ktorý sa začal pred koncom vojny a pokračoval v ostrých polemikách ešte aj prvé roky po oslobodení.

val pozoruhodné a smelé výroky o buržoáznej spoločnosti.

V závere tejto kapitoly vystihuje autor ako pestrá mnohosť a vnútorná diferencovanosť buržoáznej filozofie (schádzajúcej sa však nakoniec často na rovnakej svetonázorovej platforme), kladla na formujúce sa marxistické myslenie v Československu v y s o k é n á r o k y, ak ju chcelo vedecky vyvracať a prekonávať nielen v jej podstate, ale obsiahnuť aj šírku jej záujmov.

Pravda, Strohsove náčrty buržoáznej filozofie sú zatiaľ veľmi stručné so všetkými dôsledkami, ktoré takýto opis prináša. Niektoré miesta pôsobia aj dosť objektivisticky už i preto, lebo autor takmer nevyužíva britkejší jazyk a polemický tón, čím úroveň a príťažlivosť svojej knihy (aj keď mu išlo zatiaľ vari len o informatívnu, syntetickjšiu prácu) ochudobňuje.

Aj v kapitole *První fáze pronikání marxismu-leninismu do českých a slovenských zemí po roku 1917 — evoluce či revoluce* nadhadzuje autor veta zaujímavých otázok. Predovšetkým je to otázka vplyvu Velkej októbrovej socialistickej revolúcie, v dôsledku ktorej dochádzalo aj u nás k hlbkej diferenciacii duchov. Pod jej vplyvom sa vyhrotili aj ostré polemiky na tému revolúcia — či evolúcia. Rozdelili sa tábory. Prenikanie leninizmu v takejto situácii vyvolalo zúrivú kampaň antimarxistov všetkých farieb a odtieňov. Buržoázni ideológovia a ich prívrženci ju viedli najmä pod zástavou nacionálneho opojenia. Osobitne zaujímavé a dobre napísané sú hlavne state o tzv. „českom socializme“ o „filozofii českého socializmu“. Do kampane proti revolučnému marxizmu sa vtedy postavilo nielen mimosocialistické krídlo (napríklad Masaryk a Machar), ale rozbehla sa i vo vnútri sociálnej demokracie, napríklad v Modráčkovom nacionalistickom hnutí. Veľmi sa v nej angažoval F. V. Krejčí a podlahli jej vtedy dôkladne aj také významné osobnosti, ako F. X. Šalda a spomínaný už Fr. Krejčí, ktorý začal za tým účelom r. 1918 redigovať dokonca aj špeciálnu antimarxistickú revue českého socializmu Budoucnost, kladúcu si — ako

dokladá Strohs — za úlohu „český socializmus vedecky a filosoficky prohloubiti“.

Napriek tomu marxizmus-leninizmus k nám prenikal. Autor ukazuje, kde bola preň najúrodnejšia pôda a dokladá, že to bolo: a) v Iavici čs. sociálnej demokracie vedenej B. Šmeralom, A. Zápotockým a J. Hakenom; b) v anarchistickej Iavici na čele so St. Neumannom a c) v Iavici Realistického klubu vedenej Zd. Nejedlým, s ktorým tu spolupracovali najmä Fr. Albert a Vladimír Procházka. Z nich najvýznamnejšie začal čeliť nacionalistickej vlne B. Šmeral už svojimi *Kritickými poznámkami k vývoji nášeho myšlení* z r. 1918, ale súčasne aj Št. K. Neumann v časopise Červen a neskôr i Zd. Nejedlý napr. svojou staťou *O československém socialismu*. V tejto súvislosti treba podotknúť, že prínosom Strohsovej knihy — okrem iného — je, že sa vôbec na dokumentoch snaží vystihnúť a opísať prechod Zdenka Nejedlého od takzvaného ľavého realizmu k marxizmu-leninizmu. Zaujímavu opisuje diferenciáciu a postupujúci rozklad českého realizmu sústredeného v tzv. Realistickom klube. Nedostatočne doložené sa však zdá tvrdenie, že prechod Zd. Nejedlého na pozície marxizmu-leninizmu „je ukončený... v době bolševizace komunistické strany“. V základoch s tým možno súhlasiť, avšak viaceré fakty, uvádzané neskôr aj v Strohsovej knihe, hovoria, že tento proces trval ešte dlhšie, že pokračoval v zložitých podmienkach aj potom, v tridsiatych rokoch. Záslužne vystihuje Strohs význam dr. Františka Alberta, o ktorého významnej práci a diele vykonanom pri vybojovaní a rozvíjaní marxisticko-leninského myslenia v Československu sa toho, podľa všetkého, dodnes vie u nás v širšej verejnosti nezaslúžene málo.

Na prvý pohľad sa môže zdať, že v tejto kapitole Strohsovej knihy je málo filozofie. Autor v nej ukazuje z vtedajšieho spoločenského života to hlavné: politiku a ideológiu. Nezháňa tu silou-mocou čistou filozofiu. Nachádza ju však tam, kde skutočne bola — v aktívnom politickom, verejnom a ideologickom živote.

Po prečítaní tejto kapitoly však prichádza čitateľovi na um znova otázka proporcií knihy, ktoré nezodpovedajú jej rozsahu a tým viac, žiaľ, ani jej nadpisu. Človek už preštudoval dobre vyše polovice textu a stále je ešte len kdesi na začiatku republiky, niekde v r. 1920. Dodržiavať „proporcie“ nie je, pravda, pri písaní takejto práce vždy jednoduchá, ani najdôležitejšia a už vôbec nie len aritmetická záležitosť. No pripomíname ich aj tak, hoci si uvedomujeme, že práve obdobie r.1918—1921 bolo v Československu mimoriadne zložitá, ideovo spletená a protirečivá. Zaberá preto, i keď nie je časove dlhé, viac miesta ako iné oveľa dlhšie obdobia. Ak hovorím o nesúlade obsahu kapitoly s jej nadpisom (i názvom celej knihy), mám na mysli najmä to, že hoci nadpis sľuboval hovoriť o prenikaní marxizmu-leninizmu „do českých a slovenských zemí“, niet v nej fakticky o Slovensku a jeho špecifikách povedané nič. Spomínajú sa tu len niektoré mená: M. Čulen, Fr. Kubač a neskôr V. Široký. Dokonca tu niet zmienky ani o významnom ľubochňaniskom sjazde Iavice sociálnej demokracie — hoci ináč sa udalosti v československej sociálnej demokracii dost' naširoko rozvádzajú — ktorý patril v Československu aj časove k prvým zhromaždeniam hlásiacim sa za aktívnej účasti aj českých, nemeckých, maďarských súdruhov k zásadám Komunistickej internacionály.

Tretia kapitola druhej časti knihy nazvaná *Československá marxisticko-leninská filozofie v době před nástupem fašismu* začína sa tým, že vyznačuje tri výrazné etapy „ve vývoji marxismu a marxistické filozofie u nás“:

1. „První počíná pronikáním marxismu do českých a slovenských zemí v druhé polovině devatenáctého století; vrcholí v jeho masovém rozšíření na konci devatenáctého a počátkem dvacátého století a postupně přechází v přeměnu marxismu v ideologii revizionismu a oportúnismu a končí opuštěním proletářského internacionalismu v době vzniku první světové války.“

2. „Druhá etapa je vymezena najväčšími válkami v dejinách ľudstva.“

3. „Tretí základní etapa splyvala s rozvinutím boje proti fašizmu ve druhej svetovej välce, s bojom za vznik a upevnění lidově demokratického státu a přechází do provádění soudobých úkolů dovršení socialistické výstavby v Československu, mezi tím i na poli dovršení kulturní revoluce.“ Marxizmus-leninizmus sa v nej stáva celonárodnou filozofiou.

Strohs sa usiluje zdôvodniť túto svoju periodizáciu a v knihe sa potom bližšie zaoberá práve len druhou etapou. Dobře a správne poukazuje na to, že rozvoj marxisticko-leninskej filozofie v ČSR medzi dvoma svetovými vojnami neoddeliteľne súvisí s činnosťou Tretej internacionály.

Túto kapitolu môžeme v našej recenzii spojiť už s poslednou kapitolou knihy *Československá marxisticko-leninská filozofie v období boje proti fašizmu a na obranu republiky* a pripojiť k obojom niekoľko záverečných poznámok:

Spomenuli sme už, že práve tieto kapitoly by mali (spolu s predchádzajúcou) tvoriť ťažisko a jadro knihy. Avšak práve na nich vidieť, ako autor ešte na všetko nestačil, niekde stihol otázky len nadhodiť, niekde načrtnúť tézy. Faktom zostáva, že práve tieto dve posledné kapitoly nepatria zatiaľ — ani v porovnaní s predchádzajúcimi — k najprepracovanejším, a aj materiálove i „filozoficky“ sú dokonca chudobnejšie ako prvá časť knihy a začiatok druhej, zapodievajúce sa buržoáznou filozofiou. Vieme túto — aj z iných prác už došť známou — ťažkosť pochopiť, dá sa vysvetliť, nemožno ju však pri ďalšom prehlbovaní práce obísť. Ak sme to nezazlievali predchádzajúcej kapitole, tak tu už nedostatok „filozofičnosti“ práci chýba a niekde bije priam do očí. Na niektorých miestach prečítaš celé stránky, ale o filozofii tu niet takmer reč. Pozabudlo sa vari na špecifickú úlohu historika marxistickej filozofie, ktorý sa napriek spoločným úlohám predsa len musí odlišovať od historika strany a nášho

robotníckeho hnutia? Nevieť presne povedať, nakoľko tento nedostatok vyplýva zo samého obsahu skúmaného obdobia a nakoľko je to vina autora, isté je však, že len samým predmetom skúmaného materiálu ho vysvetliť nemožno, pretože ani všeobecnú (a nutnú) charakteristiku v KSC nesprevádza autor vždy rozborom jej ideológie a filozoficko-teoretického života. To, čo tu na niektorých miestach nájdeme, nájdeme už aj inde, napríklad v Dejínach KSC, chýba tu však neraz to, čo práve inde ako v dejinách filozofie nájsť nemôžeme. Táto kritická výčitka sa týka najmä prvej tretiny tretej kapitoly i niektorých ďalších miest, ktoré sú viac tézami celkovej situácie než rozborom ideológie a filozofie. Isteže nemožno túto pripomienku absolutizovať, ale vidieť ju v záujme ďalšieho prehlbovania práce rozhodne treba.

K zaujímavým miestam tejto časti knihy patrí rozbor ideologického vplyvu Leninovej knižnice založenej v prvej polovici dvadsiatyoch rokov, význam prekladov klasických prác marxizmu-leninizmu, vplyv komunistických časopisov, najmä Rudého práva, ďalej teoretického mesačníka Komunismus, Komunistická revue a neskôr Tvorby a iných straníckych časopisov, ako Proletkult, Haló — noviny, Bolševik, literárnych časopisov, Var, Avantgarda, Naše cesta, Index, Levá fronta, Středisko, Učitel'ské noviny atď. Autor ukazuje, ako hlavnou formou literárneho vyjadrenia marxisticko-leninskej filozofie bol u nás v tejto dobe, okrem prác klasikov, článok, zriedkavejšie stať. Vzácnosťou bola osobitná štúdia. Články, ktorých neodmysliteľným znakom bola polemika a kritika buržoáznej filozofie a ideológie, najlepšie vyhovovali propagande marxisticko-leninskej filozofie najmä medzi robotníkmi i veľkou časťou inteligencie. Ďalším ich neodmysliteľným znakom bola, najmä v období bolševizácie strany, vnútorná kritika namierená proti rôznym deformáciám a vulgarizátorstvu teórie vo vlastných radoch.

Po zásluže vysoko tu oceňuje Sl. Strohs, okrem iného, filozofické state a články

L. Szántóa z tohto obdobia, najmä z rokov 1929—1933. Doslova o nich píše, že „patí k tomu najlepšiemu, čo bolo napsáno pred druhou svetovou vojnou v Československu o jednotlivých problémoch leninskej etapy vo vývoji marxistickej filozofie“ (str. 121). Ďalej sú to rozbor veľkého množstva článkov; štúdiá a statí Jaroslava Kabeša v boji za pochopenie Marxa a proti masarykizmu, zhodnotenie dôležitej diskusie okolo Reimannových *Dějin Komunistické strany Československa* z r. 1931, v ktorej z ideového a filozofického hľadiska veľmi aktívne vystupoval E. Urx. Dočítame sa tu o významných stadiách J. Švermu, uverejňovaných v dvadsiatych rokoch v Komunistickej revue, z ktorých vznikla neskôr (r. 1933) známa knižka *Česká otázka ve světle marxismu*, i o celom rade ďalších autorov a problémov. V tridsiatych rokoch si treba všimnúť najmä diskusiu v *Tvorbe* (1930—1931) o fašizme a kultúre, ktorej pokračovaním bol spor o surrealizmus a socialistický realizmus, Konradovu kritiku štrukturalizmu a jeho významný boj o „materialistické čtení Hegela“ a neskôr Konradovo zasiahnutie do dávneho sporu o zmysle českých dejín, ktoré Sl. Strohs hodnotí ako „nejvýznamnejší stretnutí marxistickej filozofickej kritiky s českou buržoazní ideológiou“.

Ako všetky predchádzajúce kapitoly aj túto končí autor zhrňujúcim záverom. Záver má aj celá monografia, v ktorej autor zhrňuje zovšeobecnené poznatky svojho usilovného bádania. Na konci knihy sú pripojené poznámky, v ktorých je okrem iného zoznam najdôležitejších článkov z boja o tzv. „českú filozofiu socializmu“, výpo-

čet prekladov spisov klasikov marxizmu-leninizmu do češtiny v rokoch 1917—1939 a veľa iných cenných pomôcok.

Strohsova kniha je, napriek nedostatkom a kritickým pripomienkam, prínosom do historiografie dejín našej marxistickej filozofie a v istom zmysle je aj priekopníckym dielom. Mohla byť ešte väčším, keby bola viac analytická, kritická a polemická, menej opisná. Jej úskalím, okrem iného, je, že sa zaoberá pomerne dlhým historickým obdobím. Pre jej informatívne pôsobenie s ohľadom na čitateľa je to určitá výhoda. Pre autora je to nevýhoda, lebo pre šírku nemôže obsiahnuť hĺbku. Úplné zvládnutie problematiky v takomto historickom rozpätí je nad sily jednotlivca. Cesta k prehĺbovaniu tejto práce povedie zrejme ešte cez niekoľko monografií z tohto obdobia, z ktorých sa bude postupne utvárať celková syntéza o vývine našej marxistickej filozofie.

Spomínali sme už pri jednej kapitole, že v nej (napriek nadpisu) fakticky nie je zastúpená problematika zo Slovenska. Dá sa povedať (a autor si to v úvode uvedomuje), že je to tak, okrem výnimiek, v celej knihe. Nie je tu zatiaľ zachytená ani celková filozofická atmosféra na Slovensku, ani jej odlišnosť. Táto medzera, ktorá sa opačným spôsobom pochopiteľne prejavuje aj v obdobných slovenských publikáciách, môže sa v ďalšej etape pri syntetických prácach prekonávať len spoločnou spoluprácou českých a slovenských autorov, pričom budú zrejme aj naďalej vznikať osobitné monografie z dejín českej aj slovenskej filozofie.

J. Uher

FILOZOFICKÉ PROBLÉMY SÚČASNEJ FYZIKY A ASTRONÓMIE

Pod týmto názvom vyšiel koncom minulého roku v Slovenskom vydavateľstve politickej literatúry zborník článkov a štúdií, venovaných aktuálnym otázkam súčasnej teoretickej fyziky a astronómie. Autormi

článkov (okrem štyroch prípadov) sú sovietski vedci a filozofi.

Treba hneď na začiatku povedať, že ide o významný vydavateľský čin, ktorý znamená nielen nový (lepšie: na vyššej úrov-